

Trys maniakės ir Princas Kudirka

Ieva Gražytė, Karina Kropaitė

Antano Dubros ir Pijaus Čeikausko iliustracijos

Vilnius turi daugybę pavadinimų – oficialių ir neoficialių. Kai kurie užrašyti žemėlapiuose, kiti gyvena tik mūsų pokalbiuose: *Fabai*, *Šanchajus*, *Vamzdis*, *Basanavkė*, *Balerinka*, *Bardakanas*, *Justai*, *Pašėlaičiai* ar net *Samurajus*. Šie pavadinimai atspindi, kaip miestą jaučia ir apibūdina jo gyventojai. Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro vadovė, mokslo darbuotoja dr. Veslava Sidaravičienė pirmoji Lietuvoje sistemingai tiria šiuos miesto vietų ir objektų vardus, vadinamus neoficialiais urbanonimais, jaunimo kalboje. Kalbamės su mokslininke apie tai, kaip Vilnius skamba mūsų kasdienėje kalboje, ką šie vardai sako apie miestą ir apie mus pačius.

Kaip atsirado mintis tirti neoficialiuosius Vilniaus pavadinimus?

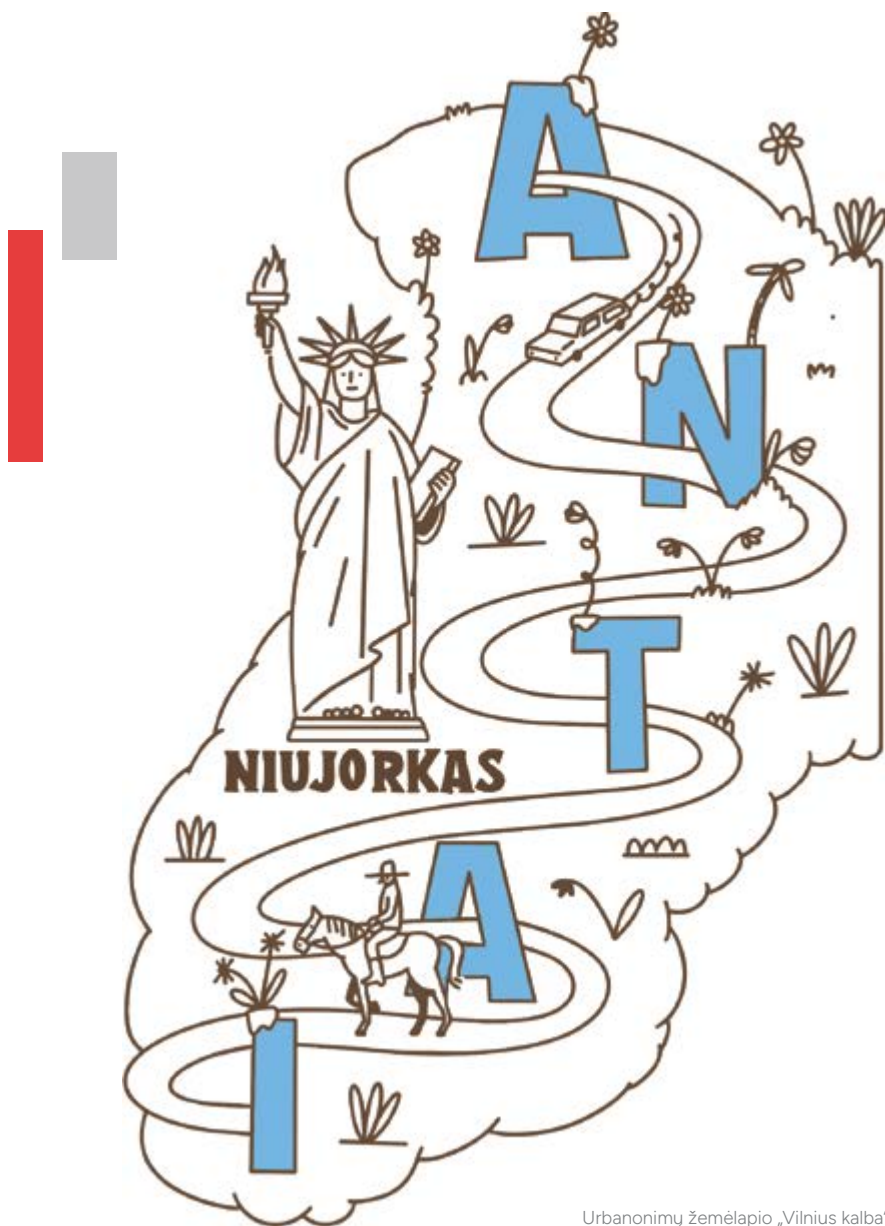
Kai baigiau magistro studijas, svarsčiau, ką galėčiau ir norėčiau tirti doktorantūroje – juk pasirinkti temą ne vien ketveriems metams, bet dažniausiai ir visam gyvenimui. Todėl labai svarbu, kad ji būtų ne tik įdomi, bet ir tiktų pagal gebėjimus, vertybes. Mane traukė šiuolaikinė onomastika.

Buvusi studijų ir būsima disertacijos vadovė prof. dr. Daiva Sinkevičiūtė-Villanueva

Svensson atkreipė dėmesį į neoficialiuosius pavadinimus – tuo metu jų tyrimai buvo labai populiarūs Suomijoje. O ir pavyzdžių neteko toli žvalgytis – atvykusi studijuoti greitai išmokau, kur yra *Justai*, *Fabai*, kas tas *Niujorkas* ir *Kamčiatka* (bendrabučių kompleksai Saulėtekyje). Tad nusprendžiau išsiaiškinti, koks yra tas neoficialusis, žemėlapiuose nefiksuotas Vilnius.

Kaip apibrėžiate neoficialųjį urbanonimą? Ar galima sakyti, kad tai kasdienybės vardai, gyvuojantys už oficialių lentelių ribų, – nuo trumpinių iki ironijos kupinų pavadinimų kaip *Vamzdis* ar *Trys maniakės*?

Jūsų sukurtas apibrėžimas labai vaizdingas (šypsosi). Mokslinėje literatūroje neoficialiais urbanonimais vadinami šnekamojoje kalboje vartojami tikriniai miesto aplinkai priklausančių topografinių (geografinių) objektų ar vietų pavadinimai, pavyzdžiui: *Justais*, *Justinke*, *Justanais* vadinamos Justiniškės, *Gedo* prospektu – Gedimino prospektas, *Lunatiku*, *Zombiu*, *Samurajumi* – paminklas LDK didžiajam kunigaikščiui Gediminui, *Akru*, *Akriku*, *Šūdapoliu* – prekybos centras „Akropolis“. O Jūsų minimos *Trys maniakės* – tai virš Nacionalinio dramos teatro esančios skulptūros „Trys mūzos“ neoficialusis pavadinimas. Beje, jos dar vadinamos ir *Trimis raganomis*, *Trimis bobomis*, *Trimis sesėmis* ir t. t.

Urbanonimų žemėlapis „Vilnius kalba“ fragmentas.

Kodėl yra svarbūs tokio pobūdžio kalbos tyrimai?

Neoficialieji pavadinimai yra tarsi kalbos ir visuomenės atspindys, todėl yra svarbūs mokslo bendruomenei ir apskritai žmonėms. Pateiksiu kelis pavyzdžius.

Neoficialieji pavadinimai atskleidžia požiūrį į objektus ir vietas. Nustačiau, kad prasčiausiai Vilniuje yra vertinama skulptūra „Krantinės arka“. Ji skirtingų kartų vilniečių ir kitų miestų gyventojų yra dėsningai vadinama *Vamzdžiu*. Pasitaiko ir kitokių vardų, pavyzdžiui: *Lietvamzdis*, *Metalinis „Š“*, *Paminklas santechnikams*,

Pinigų plovykla, Šlanga, Šūdų vamzdis, bet pavadinimas *Vamzdis* jau yra prigijęs.

Iš neoficialiųjų pavadinimų matyti laikmečio pokyčiai. Dalis jų yra vartojami dabar, kiti buvo žinomi sovietmečiu. Šnekamojoje kalboje gal ir esame girdėję tokį pavadinimą kaip *Brodas*, kuriuo vadintas Stalino, vėliau Lenino prospektas. Tačiau tokie vardai kaip *Amerikanka*, kuriuo buvo vadinama miesto dalis tarp Šermukšnių ir Goštauto gatvių, arba *Balerinka* – kavinė Teatro gatvėje – greičiausiai net nėra prašmėžavę.

Nauji neoficialieji pavadinimai irgi yra kuriami, sudaromi nuolat – neseniai mieste ant troleibuso pastebėjau reklamą su pavadinimu *Pašėlaičiai*. Jis atsirado dėl žodžių *Pašilaičiai* ir *šėlti* žaismo.

Neoficialiuosius pavadinimus kuria pavieniai asmenys arba jų grupės. Mano tyrimai parodo

šių šnekamosios kalbos pavadinimų visumą ir kokius istorinius, socialinius, kultūrinius, kalbinius reiškinius jie atskleidžia.

Atvykusi studijuoti greitai išmokau, kur yra Justai, Fabai, kas tas Niujorkas ir Kamčiatka.

Ar tiesa, kad iš pradžių neoficialiuosius pavadinimus kuria jaunimas ir tik vėliau jie tampa vietinės tapatybės ženklu?

Iš tiesų moksliniai tyrimai rodo, kad neoficialiųjų, arba slengo, urbanonimų kūrėjais dažniausiai yra jaunimas. O ar sukurti pavadinimai taps vietinės tapatybės ženklu, priklauso nuo socialinio rato, laikmečio, konteksto ir t. t.

Lazdynai irgi turi pravarde.

Vileiką, taip vadinamą Naująją Vilnią, žino visi, o jau kuris čia *Čiuvakų*, o kuris *Debilyų* teatras – ne kiekvienas pasakytų. Išduosiu, *Čiuvakų* teatras – tai Valstybinis jaunimo teatras, o *Debilyų* – „Keistuolių teatras“.

Kaip manote, kodėl žmonės yra linkę kurti neoficialiuosius vardus?

Priežastys, kodėl atsiranda neoficialiųjų pavadinimų, gali būti įvairios, pavyzdžiui, poreikis išreikšti požiūrį, priešintis vyraujančioms dogmoms, žaisti kalba, pabrėžti tam tikrą priklausomybę sociumui ar išskirti vietą, kuri yra svarbi konkrečiam asmeniui ar grupei.

Ar galima sakyti, kad šie vardai yra kalbinė rezistencija prieš biurokratinį, formalių pavadinimų pasaulį? Gal jie liudija miestą iš vidaus – tokį, kokį pažįstame ne naudodamiesi žemėlapiais, o kasdien bendraudami?

Žinoma, tai gali būti viena iš priežasčių. Tik turėkime omenyje, kad šnekamojoje kalboje ne visi vartojame neoficialiuosius pavadinimus. Vietovardžiai – mūsų tapatybės dalis – vieniems artimi šnekamosios kalbos pavadinimai, kitiems – oficialieji.

Vienas smagiausių tyrimo aspektų – humoras. *Fakas* kilęs iš „Fokus picos“, *Barbakanas* iš *barbakano* – žodžių žaismas čia neišvengiamas. Ką šie pavyzdžiai sako apie vilniečių kalbos jausmą?

Dėl žodžių žaismo atsiradę pavadinimai rodo, kokie vilniečiai ir apskritai žmonės yra kūrybingi ir originalūs. Tokiu būdu Konstitucijos prospektas tapo *Prostitucijos konspektu*, paminklas Vincui Kudirkai – *Princu Kudirka*, Trijų Kryžių kalnas – *Trijų ryžių kalnu*. Kalba tampa priemone pajvairinti kasdienybę, pažūrėti į vietą ar objektą kitu žvilgsniu.

Kaip greitai keičiasi neoficialiųjų urbanonimų tinklas? Ar jau matote naujų tendencijų? Galbūt socialiniai tinklai ar migracija daro įtaką naujų vardų atsiradimui?

Neoficialieji pavadinimai nuolat kinta – vieni žinomi tik tam tikrai kartai, kiti – kelioms. Ar žinotumėte, kur Vilniuje buvo *Sarajus*? Vyresnės kartos lietuvių, gimusių ir augusių sovietmečiu, nenustebintumėte, bet jaunesnė karta – purtytų galvą. Tai šokių paviljonas, stovėjęs tuometiniame Jaunimo sode, o dabar – Sereikiškių parko Bernardinų sode. Žmonėms jis priminė daržinę, todėl ir pavadinimas kilo iš rusiško žodžio *saraj* „daržinė“.

Kita vertus, vyresnės kartos asmenys nėra girdėję pavadinimų *Makas*, *Makdakas*, *Makdys*, *Mc* ir kitų, kuriais vadinamas greitojo maisto restoranas „McDonalds“. O štai *Čiurlionkė* – Nacionalinę M. K. Čiurlionio menų mokyklą – žino visi.

Šie pavadinimai atsiranda ir pradingsta, kiti prisimenami ilgą laikotarpį... Disertacijoje „Neoficialiųjų Vilniaus urbanonimų sudarymo polinkiai lietuvių jaunimo kalboje“ tyriau lietuvių, gimusių 1989–1998 metais, vartojamus neoficialiuosius pavadinimus. Dabar nusprendžiau tirti vyresnės kartos lietuvių, gimusių ir augusių sovietmečiu, žinomus pavadinimus. O jau vėliau analizuosiu jaunesnės kartos neoficialiuosius pavadinimus – tuomet ir galėsiu atsakyti, ar dėl socialinių tinklų ir migracijos pakito neoficialiųjų urbanonimų sluoksnius (šypsosi).

Daugiau

Visą urbanonimų žemėlapią „Vilnius kalba“ rasite parduotuvėje-kavinėje „Raštinė“.